

«Τα Λυρικά» Μίκη Θεοδωράκη-Τάσου Λειβαδίτη. Η γενιά της χαμένης μεγάλης ευκαιρίας

[Πολιτισμός](#) / [Μουσική](#) / [Ποίηση](#) / [Πολιτισμός](#)

[Ηλίας Λιαμής, Σύμβουλος Ενότητας Πολιτισμού](#)

Το μουσικό έργο των Μίκη Θεοδωράκη, Τάσου Λειβαδίτη «ΤΑ ΛΥΡΙΚΑ» αποτελεί κατά γενική ομολογία ένα αριστούργημα, ένα διαμάντι, τόσο της Ελληνικής δισκογραφίας, τόσο για τις μελωδίες και το περιεχόμενο των τραγουδιών, όσο και για το απόλυτο ταίριασμα ποίησης και μελωδίας. Οι 16 μελωδίες του Θεοδωράκη είναι τόσο εναρμονισμένες με την ατμόσφαιρα του στίχου, που ο ακροατής καθίσταται βέβαιος πως τίποτε πιο άρτιο δεν θα μπορούσε να προκύψει. Λες και η μουσική γεννά τον στίχο, λες και ο στίχος τραγουδά τη δική του, την κατάδική του μελωδία.

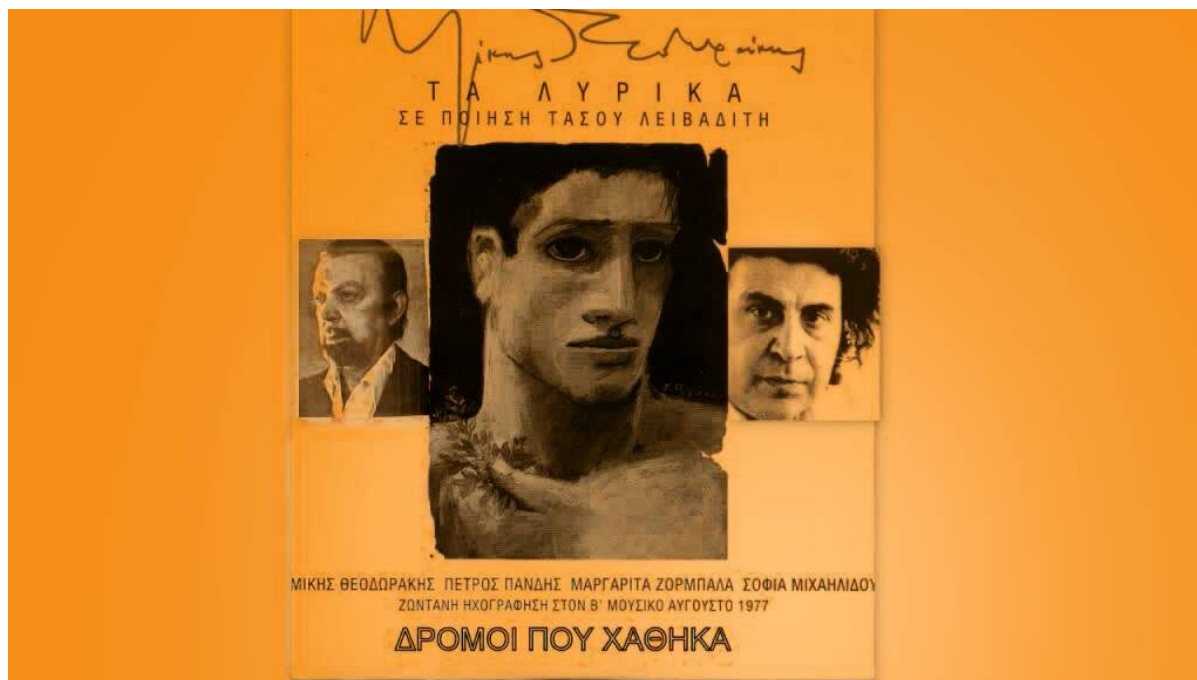
Το έργο αυτό έχει τις δίκες του μοναδικές ιδιαιτερότητες. Κατ' αρχάς αποτελεί ζωντανή ηχογράφιση συναυλίας στον Λυκαβηττό, τον Αύγουστο του 1977. Το δεύτερο είναι πως ο βασικός τραγουδιστής είναι ο ίδιος ο συνθέτης, κάτι που πάντα προσδίδει ένα ιδιαίτερο τόνο σε κάθε έργο, πολλώ δε μάλλον όταν πρόκειται για ένα άνθρωπο με φλογερό ταμπεραμέντο και ξεχωριστό τρόπο ερμηνείας, όπως ο Θεοδωράκης. Το τρίτο είναι πως στην συλλογή αυτή, πρώτα

γράφτηκε η μουσική και κατόπιν ο στίχος, πράγμα σπάνιο, αλλά και άκρως προκλητικό για έναν ποιητή, ο οποίος καλείται να χωρέσει την έμπνευσή του σε προκαθορισμένα καλούπια ύφους και μετρικής.

Η τέταρτη ιδιαιτερότητα είναι προσωπική. Στην συναυλία αυτή παρέστην, χωρίς βέβαια να γνωρίζω πως θα ηχογραφηθεί. Κάθε φορά που ακούω τα τραγούδια αυτά, γυρίζω τον προσωπικό μου χρόνο πίσω, ενθουσιάζομαι περίεργα συναισθήματα και έναν παλλόμενο ενθουσιασμό, όχι μόνον σε παρόμοιες συναυλίες, αλλά και γενικώς στην ατμόσφαιρα της Αθήνας και υποθέτω όλης της Ελλάδας.

Η γενεά η δική μου, των πρώτων χρόνων της δεκαετίας του '60, συμμετείχε σε μια ατμόσφαιρα απελευθέρωσης, χωρίς να έχει καταλάβει καταπίεση, λόγω ηλικίας. Αντιλαμβανόταν πως κάτι αλλάζει κάτι έχει λυτρώσει την Ελληνική κοινωνία, δεν ήταν όμως σε θέση να συμμετάσχει στην ανακούφιση γιατί, για τη μεγάλη πλειοψηφία των συνομηλίκων μου, τα πολιτικά πράγματα δεν είχαν επιτρέψει οι γονείς μας να μας απασχολήσουν. Καλλιτεχνικά αυτό ήταν ωφέλιμο, διότι μια κυριολεκτική έκρηξη πολιτιστικού υλικού εκείνων των χρόνων αξιολογήθηκε χωρίς πολιτικές φορτίσεις, με βασικό κριτήριο την συγκίνηση και το άνοιγμα στην καλλιτεχνική δημιουργία, που μόλις τότε χτύπησε τη καθημερινότητά μου, πέρα από μια συστηματική παρακολούθηση συναυλιών κλασικής μουσικής στο ΡΕΞ στην οδό Πανεπιστημίου, όπου συστηματικά με πήγαινε ο πατέρας μου.

Εκείνη η πρώτη ακρόαση των ΛΥΡΙΚΩΝ το αυγουστιάτικο βραδάκι του '77 με άφησε κυριολεκτικά άφωνο. Η αντίδραση μου αυτή αποτελεί μέχρι σήμερα μια μικρή επιβεβαίωση πως ο Θεός με προίκισε με μια στοιχειώδη καλλιτεχνική ευαισθησία. Αν και δεν μπορούσα να εντοπίσω τις υπέροχες μουσικές διαδρομές, ούτε και την βαθιά ευαισθησία του στίχου στο έργο, θυμάμαι την ψυχή μου να γεμίζει κατάνυξη και ενθουσιασμό. Δεν υπάρχει ούτε ένα τραγούδι του έργου, που όταν τέλειωνε, δεν ευχόμουν να είχε άλλο τόσο. Αν και η ατμόσφαιρα του φαινόταν παράταιρη με το αίτημα ενός κοινού για τις γνωστές πολιτικές μελωδίες του Θεοδωράκη, με το γρήγορο τέμπο και τον ενθουσιασμό του στίχου, η γαλήνη του έβρισκε απόλυτο συντονισμό με τις ψυχικές μου δονήσεις, σε μια ηλικία που είναι καθοριστική για μια πρώτη αυτογνωσία και καθορισμό προτιμήσεων σε όλους τους τομείς.

Υπήρχε και κάτι ακόμη: η θρησκευτική μου ανατροφή είχε συνδυάσει το πρόσωπο του Χριστού με την λατρεία και τη Βυζαντινή, έστω και εκδυτικισμένη μελωδία. Η έκπληξη ήρθε στο πρώτο κόλας τραγούδι:

Την πόρτα ανοίγω το βράδυ,
τη λάμπα κρατώ ψηλά,
να δούνε της γης οι θλιμμένοι,
να 'ρθουνε να βρουν συντροφιά.

Να βρούνε στρωμένο τραπέζι,
σκαμνί για να πιεί ο καημός
κι ανάμεσά μας θα στέκει
ο πόνος του κόσμου αδερφός.

Να βρούνε γωνιά ν' ακουμπήσουν,
σκαμνί για να βρει ο τυφλός,
κι εκεί καθώς θα μιλάμε,
θα 'ρθεί συντροφιά κι ο Χριστός.

Ε, λοιπόν, εκείνος ο Χριστός του τελευταίου στίχου, εκείνο το χι και το ρο, τραγουδισμένο και αρθρωμένο με τρόπο μοναδικό από τον Θεοδωράκη, με βρήκε στην καρδιά πιο πολύ απ' όλους τους ύμνος της παιδικής μου ηλικίας. Ήταν η πρώτη συνάντηση με έναν Χριστό φίλο, που ήρθε και συμπλήρωσε αρμονικά τον σεβασμό και το ιερό δέος των εκκλησιαστικών ακολουθιών και της παιδικής προσευχής. Είδα για πρώτη φορά τον Χριστό να έχει αφήσει τον ναό και να έχει βγει στον δρόμο και πως εκείνο το βράδυ, γυρνώντας από σπίτι σε σπίτι πονεμένο,

είπε να πάρει μια ανάσα ακούγοντας λίγη μουσική κι εγώ ήμουν καλεσμένος Του.

Τα χρόνια πέρασαν, αλλά σε κάθε φάση της ζωής μου, τα ΛΥΡΙΚΑ κατάφερναν πάντα να κρατούν τη θέση τους. Κι όταν η ηλικία άρχισε να βαραίνει και τα σχέδια του μέλλοντος άρχισαν να μπερδεύονται με τη μελαγχολία τού πεπερασμένου των ανθρωπίνων πραγμάτων, θυμήθηκα πως η πρώτη υποψία του μίγματος αυτού με είχε συναντήσει τη βραδιά εκείνη:

Δρόμοι που χάθηκα, γωνιές που στάθηκα,
δάκρυα που πίστεψα, παιχνίδια στο νερό.
Πικρό το βράδυ φτάνει.

Νύχτες που έκλαψα, γέφυρες που έκαψα,
άστρα π' αγάπησα, πού πάω και τι θα βρώ;
Πικρό το βράδυ φτάνει.

Λόγια που ξέχασα, φίλοι που έχασα,
καημέ μεγάλε μου, ας πάμε τώρα οι δυο.
Πικρό το βράδυ φτάνει.

Η μουσική και αισθητική γνώση μέσω των κατοπινών σπουδών μου έφεραν σύντομα και την μουσικολογική-φιλολογική εξήγηση της συγκίνησής μου:

Το έργο αυτό γράφτηκε το 1976 από έναν Θεοδωράκη που πλέον ήταν σε θέση να διαχωρίσει τη μουσική του έμπνευση από την πολιτική στράτευση. Κατά τη γνώμη μου, δεν υπάρχει άλλο έργο του τόσο αποκαλυπτικό της λυρικής πλευράς της ψυχής του, της ημερωμένης από τα πολιτικά πάθη. Τουλάχιστον ένα κομμάτι -μικρό, μεγάλο;- της ψυχής του είτε φανερώθηκε αμόλευτο, είτε κεκαθαρμένο από την ανάμιξη μιας πάντα παθογενούς πολιτικής μάχης ιδεών με την υψηλή τέχνη. Την εμπλοκή αυτή άλλωστε ήταν ο ίδιος που χαρακτήρισε ως λάθος του στις τελευταίες μεγάλες συνεντεύξεις του στις αρχές της δεκαετίας του 2000.

Όλες οι μελωδίες το έργου είναι ευγενικές, αβίαστες, χωρίς βιαστικές και εκβιαστικές μελωδικές και αρμονικές λύσεις, χωρίς ανάγκη επίδειξης. Ακόμη και όταν ο έντονος ρυθμός καλεί τον ακροατή σε συμμετοχή με ρυθμικό χτύπημα, η ευαισθησία είναι παρούσα, διακριτικά μεν, πρωταγωνιστικά δε. Όσο για την ερμηνεία του, αποτελεί την επιτομή υπαρξιακής ερμηνείας, με τον γνωστό βηματιστό τρόπο του, τις χωρισμένες συλλαβές, την έντονη άρθρωση, σαν να επιθυμεί να καρφώσει στην ψυχή του ακροατή ακόμη και τον τελευταίο φθόγγο.

[page_end]

Πριν αναφερθώ στον ποιητικό λόγο του μεγάλου, ίσως του κορυφαίου ποιητή της μετεμφυλιακής γενιάς Τάσου Λειβαδίτη, πρέπει να γίνει αναφορά σε κάτι παράδοξο:

Σε εποχές πολιτικής έξαρσης, με τα πολιτικά όνειρα να φαίνεται πως παίρνουν την εκδίκησή τους, όπως λέει και ο Ελύτης και την έκπτωσή τους σε πικρή ουτοπία να αφορούν ελάχιστους ψυχραιμούς και σκεπτόμενους, συχνά ανηλεώς χλευαζόμενους, ο μπροστάρης αυτού του ενθουσιασμού επιλέγει να μελοποιήσει στίχους ενός ποιητή, κορυφαίου εκπροσώπου της «ποίησης της ήττας».

Η «ποίηση της ήττας» αποτελεί μια τάση της νεοελληνικής ποίησης κατά της περιόδου αμέσως μετά τον εμφύλιο. Προήλθε από ποιητές που πίστεψαν και στρατεύτηκαν στα όνειρα της Αριστερής ιδεολογίας, δεν έκλεισαν όμως τα μάτια και κυρίως δεν απεμπόλησαν τον προφητικό-καταγγελτικό λόγο, που αποτελεί την πεμπτούσια τα αληθινής ποίησης. Δεν δεχτήκαν να αποστρέψουν τα μάτια στα απίστευτα κρυμμένα πάθη και τα τραγικά λάθη, τα κρυμμένα πίσω από πολιτικές μεγαλοστομίες. Δεν θυσίασαν την βαθύτατη ανθρωπιά της Τέχνης στο όνομα του πολιτικά εφικτού. Δεν προσέφεραν την ευαισθησία του προς πολιτική εκμετάλλευση, ντύνοντας με χρυσόσκονη την άβυσσο. Πρόκειται για μια διαδικασία προσωπικής κριτικής και, ως ένα σημείο, προσωπικής ακύρωσης, η οποία είχε διπλό κόστος: Την οδύνη της εσωτερικής αναθεώρησης, αλλά και την αντιμετώπιση εκείνων που εύκολα καταφεύγουν στο απλό σύνθημα και την απλοποίηση του φαινομένου της ζωής σε όλα τα επίπεδα.

Ας μην υπάρξει παρανόηση. Ο ποιητής της γενιάς αυτής δεν άλλαξαν στρατόπεδο, δεν καταδεχτήκαν να καταφύγουν απλώς στην άλλη όχθη με διαφορετικά συνθήματα, αλλά την ίδια ακατέργαστη ύλη προσωπικών παθών και αγκυλώσεων. Η εναντίωσή τους είχε για όπλο την επιστροφή στην ευαισθησία, την τρυφερότητα συνάντησης με την ανθρώπινη ψυχή, την νηφάλια ματιά στην ακύρωση των ονείρων, την αναθεώρηση των αυτονόητων και τέλος και σπουδαιότερο, την κατάθεση μας εσωτερικής διαίσθησης, μιας υποψίας πως η λύση κρύβεται σε άλλο επίπεδο, σε άλλο ήθος, σε άλλο θαύμα.

Ο πόνος της γενιάς αυτή των ποιητών είναι διαποτισμένος από τις χαμένες ζωές των απλών ανθρώπων που σήκωσαν αυθόρμητα και αγνά τα λάβαρα αγνού πατριωτισμού και αγνής πίστης, πριν όλα δηλητηριαστούν από τους ειδήμονες του ελέγχου των μαζών.

Χαθήκανε τόσο νωρίς
μικραδέρφια της βροχής.
Μα εφτά φορές κι αν σκοτωθούν
δεκαεφτά θ' αναστηθούν.

Γενιά μου δάκρυ και καημός,
εμπρός σημαία και Χριστός,
ντροπή στη λησμονιά
το αίμα σας καλά παιδιά.

Και τώρα και ξανά.

Χαμένη γενιά τραγουδάς.

Χαμένη γενιά που με πας;

Η ισοπέδωση της ανθρώπινης αξίας πληγώνει τον Λειβαδίτη απίστευτα. Η εξαθλίωση της Ελληνικής κοινωνίας, η φτώχεια, η μιζέρια τον καλούν να αλλάξει τη ματιά του και να ξαναζητήσει την ουσία του ανθρώπου και το κρυμμένο μεγαλείο του. Δεν παρασύρεται πια από μεγαλοστομίες και ουτοπικά οράματα. Ξέρει πως τα όνειρα στεριώνουν πάντα σε ανθρώπους κεκαθαρμένους από τα πάθη, ανθρώπους που έχουν χτυπήσει κατά το μέτρο των δυνάμεών τους την αρχομανία και την αρπακτικότητα. Βλέπει πως τα παχιά λόγια παρασύρουν ακόμη και -δυστυχώς -θα συνεχίσουν να παρασύρουν για πολύ καιρό ακόμη. Και ξέρει ακόμη, το βλέπει, πως η ψυχή του άνθρωπου θα συνεχίσει να βάλλεται αριστερόθεν και δεξιόθεν:

Μια μέρα θα στο πω
το μαύρο παραμύθι εκείνο.
το μαύρο μυστικό
που κλαίει μεσ' τ' άσπρο κρίνο.
Κι ω, τότε, τότε!
Κι ω, τότε!

Ποιος είναι μη ρωτάς
αυτός που στέκει εκεί στη δύση.
Πολύ να μ' αγαπάς.
Αυτός θα μας χωρίσει.
Κι ω, τότε, τότε!
Κι ω, τότε!

Ο Τάσος Λειβαδίτης εκπροσωπεί μια γενιά που γνώρισε τη συντριβή. Οι νέοι άνθρωποι της γενιάς αυτής χωριστήκαν από διαφορετικά οράματα: Άλλοι πίστεψαν στον ερχομό μιας δίκαιης κοινωνίας, χωρίς εκμετάλλευση. Άλλοι πίστεψαν στον ερχομό μιας Χριστιανικής κοινωνίας, με καταστατικό χάρτη το Ευαγγέλιο. Και οι δυο λησμόνησαν κάτι: Πώς τα όνειρα στεριώνουν στη θυσία. Κι ήταν γλυκός, πολύ γλυκός ο καταναλωτισμός, που σιωπηλά και ανεπαίσθητα είχε ήδη αρχίσει να διαποτίζει την Ελληνική κοινωνία. Αργά η γρήγορα, η μεγάλη μάχη θα δινόταν στο κέντρο της ψυχής του καθενός. Και μαίνεται μέχρι σήμερα.

Το είδος ανθρώπων που εκπροσωπεί ο Λειβαδίτης βίωσε την συντριβή των ονείρων για υπαρκτές αταξικές κοινωνίες και υπό προϋποθέσεις ήταν αυτή η κατάλληλη στιγμή να ανοίξουν ένα γόνιμο διάλογο με τη παράδοση αυτού του τόπου, κυρίως όσον αφορά το όραμα μιας αληθινά καλύτερης Ελληνικής κοινωνίας, που μόλις έβγαινε από την τραγωδία ενός διπλού πολέμου. Άλλωστε, παρά τα οξυμένα πάθη και τις στρεβλώσεις, το ήθος της ζωντανής παράδοσης και η συγκρότηση κοινότητας πάνω σε κοινά αποδεκτά σύμβολα της ορθόδοξης πνευματικότητας και λατρευτικής ζωής ήταν ακόμη ζωντανό στη ισημερινή ζωή, κυρίως της υπαίθρου. Δυστυχώς, οι επιλογές της επίσημης εκκλησίας συνέτειναν, πρώτα στην ιδεολογικοποίηση της λαϊκής πίστης και κατόπιν στην στεγανοποίηση των ιδεολογιών, γεγονός που εγκαινίασε την Βαβυλώνια αιχμαλωσία της Ελληνικής εκκλησίας στην εκκοσμίκευση Ελληνικού και πολύ πικρού τύπου. Εκκοσμίκευση που θα την είχε ήδη αδρανοποιήσει εντελώς, αν δεν συνέχιζε να την ποτίζει θαυματουργικά η ασκητική της παράδοση, σαρκωμένη στο μαύρο ράσο κάποιων παράξενων αυτού του κόσμου, που αντί για όπλο κρατούν κομποσκοίνι κι έχουν κάνει υπόθεση προσωπική τους τα πάθη του λαού μας, κάποιοι απ' αυτούς αποτραβηγμένοι σε Όρη μετανοίας. Είναι βέβαιον πως αν στο ήθος αυτό στηριζόταν η συνάντηση, η ποιότητα, η συνοχή και το μέλλον της Ελληνικής κοινωνίας θα ήταν διαφορετικά. Διαβάζει κανείς κάποιους στίχους και μέσα του ακούγεται ένα μεγάλο «κρίμα». Έτσι, μόνον ενδεικτικά:

«Νύχτωνε σιγά σιγά, η πόλη χανόταν πέρα σ' ένα απίθανο βάθος.
Κι εγώ ήμουν άρρωστος για Θεό».

«Καμιά φορά η μητέρα με ρωτούσε δακρυσμένη:
''Γιατί σ' αρέσει να ταπεινώνεσαι;''
''Θέλω να καταλάβω μητέρα''»

Και από την ποιητική του συλλογή «Ο τυφλός με το λύχνο»- Συνομιλίες:

«Κύριε, μόνο με την σιωπή σε νοιώθουμε.

Κάθε ομιλία σε πληγώνει.

Κι οι λέξεις μας είναι τα τραύματά σου απ' όπου, μαζί με το αίμα σου,
στάζει και λίγη απεραντοσύνη».

«Κύριε, τι θα 'κανα χωρίς εσένα; Είμαι η ακατοίκητη κάμαρα
κι είσαι ο μεγάλος Ξένος που ευδόκησες να την επισκεφτείς».

«Κύριε, τι θα 'κανες χωρίς εμένα; Είσαι η μεγάλη αιώνια άρπα
κι είμαι το εφήμερο χέρι που ξυπνάει τις μελωδίες σου»

«Κύριε, η αμαρτία μου στάθηκε ότι θέλησα να εξιχνιάσω το αίνιγμά σου,
να εισδύσω στο μυστήριό σου,
κι έτσι παραπλανήθηκα ο τρελός - αφού εγώ είμαι το μεγάλο μυστικό σου».

Οι στίχοι αυτοί γράφτηκαν το 1983, πέντε χρόνια πριν τον θάνατό του. Ίσως και
δεν είναι αυθαίρετο να τους θεωρήσουμε ως καταστάλαγμα ζωής. Άλλωστε, σε
μια από τις τελευταίες του συνεντεύξεις, στην εφημερίδα 24 Ώρες, 27-1-1988,
ήταν ξεκάθαρος: «Είμαι θρησκευόμενος».

Πάντως, ακόμη η Ελληνική κοινωνία δεν κατάφερε να συνθέσει συγχορδία σε
ενότητα και αρμονία. Τότε χάθηκε μια ευκαιρία. Ο Θεός να δώσει να μην ήταν η
τελευταία._

<http://bit.ly/2MhIjMK>